

SZEMLE

SZINPAD ÉS PARASZTSÁG

(Egy gondolatsor vázlata)

ERDEI FERENC

A parasztművészetek, így a parasztszínháték sorsa is ma elsősorban társadalmi probléma. Mert nem az az első kérdés, hogy milyen a parasztszínháték, mit jelent, mint műforma és mit jelent, mint művészi teljesítmény, hanem az a kérdés, hogy van-e parasztszínháték, mennyiben van parasztság, milyen színhátékkal él és hogyan él vele.

A színháték sorsát és szerepét a parasztság általános társadalmi átalakulása határozza meg. Az átalakulás tényei: fokozottabb a közlekedés más rétegekkel, a régi paraszt közösségek felbomlanak, az egész különálló paraszt társadalmi tartomány egyre jobban és jobban beolvad a társadalom, mindinkább egységes egészének megfelelő fokozatába. Az átalakulás tartalma: eltüntetni a régi parasztminőséget, elpusztítani minden különbözést, amely parasztnak bélyegezhető; egyszóval polgárrá lenni.

Ennek az átalakulásnak az útját követi a parasztság színhátéka. A régi parasztszínháték, amely egybeforrott a régi paraszttársadalommal, ma már halott. Újstíli parasztszínháték nem foglalhatta el a helyét, mert a társadalmi átalakulás tartalma: a paraszt minőség tökéletes elpusztítása. És a pusztításban régi sajátja helyébe semmi újat nem termel a parasztság. Utánöz és elfogad. Felkínálták, feltálaták neki is a polgári színhátékot: elfogadta. Tétovázás és húzódozás nélkül él a polgári színhátékkal, amennyiben egyáltalán van ilyen irányú szükséglete.

Parasztszínháték és polgári színháték két külön világ. Legjobban különböznek egymástól társadalmi feltételek és társadalmi szerep szempontjából. Csak a mostani átalakulás teszi érthetővé, hogy parasztok mégis a polgári színhátékkal élnek. A polgári színháték egy lefelé hajló műfaj ma és egy lefelé hajló társadalom műfaja, ezért lehetséges, hogy a parasztságnak is műfaja legyen. Az átalakuló parasztság csak formai elemekben feltörekvő építő osztály, tartalomszerint hanyatló és romboló réteg. Hanyatló egyfelől azért, mert egy primitív, de eleven és termékeny kultúrát pusztít el, a helyébe állítható különb újnak minden reménye nélkül, másfelől azért, mert az a kultúra, amelyet régi sajátja helyébe kíván és elfogad kétszeresen válságos és hanyatló. Annak a rétegnek, amely maga is a megdermedés és terméketlenség felé halad, nem lehet idegen a polgári színháték műfaja.

A polgári színháték paraszt-funkcionálásának tényei közt elsőrangú fontosságú a vasárnapnak, az ünnepnek a szereplése. Csaknem kivétel nélkül vasárnapon mennek parasztok a színházba. Viszont az ünnepeléshez hozzátartozik lehetőség szerint a színház, mozilátogatás vagy a polgári világ más hasonló követe.

A vasárnapi színházlátogatás egyfelől a paraszti mult maradványa: a termelő munka körébe nem tartozó cselekmények csak ünnepen végezhetők; másfelől pedig az átalakulásban különös jelentőséget kap a vasárnap. Az elkeseredett és gyakran kilátástalan osztályharcban az előlegezett polgári létet adja meg a vasárnap. Ami hétköznap törekvés

és cél, az vasárnap némi beteljesülés. Mivel a polgárrá levés a törekvés, a vasárnap jóval kevésbé paraszt, mint a hétköznapok. Ilyen vasárnapba csakis a polgári színjáték illik bele.

A vasárnapi színház két fokon is kiemeli a parasztot megütált régi állapotából. Maga a színházlátogatás ténye a polgári élet egyik elővárázslója. De továbbmenve a színjáték, amely polgári színjáték, méginkább a kívánt polgári életbe viszi a nézőt. Nem is néznek szívesen a parasztok „parasztjátékot“, népszínművet, vagy ha nézik azt ugyanolyan szemlélettel teszik, mint a polgári néző: eleve komédiának tekintik. Saját nem kívánt állapotukat szemlélik benne és vagy kinevetik vagy megütálják és kigúnyolják. Műkedvelő játékaik is csak részben népszínművek. Komédiának és kényszerűségből játszák, szívesebben adják elő a polgári drámákat, mert mint polgári dráma aktív szereplői, legelevebbül élik az egyelőre kívánt polgári életet.

A polgári színjáték parasztok közt való szereplésének értelmét társadalmi kifejezésre juttatják egyéb tények is. Színházba csakis azok járnak, akik az átalakulásban már benne vannak. Fiatalok és progresszívebbek elsősorban. Jellemző az is, hogy akik a régi paraszthalapon állva, ellenzik a polgáriasodást, különös hévvel szólanak a színház ellen, amely szemükben, a fertőzés legsikeresebb szolgája.

Az a társadalmi helyzet, amely a polgári drámát teszi parasztok számára használhatóvá, nyitja azon körülményeknek is, hogy a régi parasztjátékok felújítása és új népi színjátékok kísérlete igen nagy bizalmatlansággal találkozik parasztok közt. Azonnal régibb parasztvultuk visszakényszerítését látják benne és riadtan ellenkeznek.

Az osztályhare, amelyet a parasztság folytat, nehéz és gyakran kilátástalan. A régi szerep pedig elvesztette minden becsületét, nem marad más mentség mint az élet elől való menekülés és kábulat számtalan válfaja. Ha a polgári színjáték kábító és ingerlő szórakozás a polgárság számára, fokozott mértékben az parasztok számára. Parasztok egészen egyformán kezelik a színházat az polgárosodó lehetőségek és kábulatok egyéb fajtáival. Kocsmá, mozi, futballjáték és táncvigalom tökéletesen egyenrangú és egyértelmű konkurrencsei a színháznak a vasárnapi program összeállításában.

Bizonyos, hogy átmeneti a jelen állapot. Ellenmondásokkal és zavarokkal teljes. A kifejlés bizonytalan és egyelőre az átalakulás nem mutat semmi olyan jelenséget, amely a színjáték paraszti megújodására mutatna.

RENDEZŐI JOG

A *Gémier* által alapított Színházi Világszövetség már 1926-ban egyhangúan elfogadta *Gaston Baty*, párisi rendező tervezetét a rendezői jog fokozottabb védelméről. *Baty* tervezetében a rendezői alkotás tulajdonjogának biztosítását követelte. A rendezői alkotás jogtalan fölhasználása esetében a rendezőnek részesedés jár az előadások jövedelméből, de ez a részesedés nem kisebbiti a szerző járandóságait. A rendező alkotását, tudta és beleegyezése nélkül, lemásolni vagy fölhasználni tilos. Ez azonban korántsem jelenti, hogy a színpadi művet csakis a bemutató